

Az Örök Női

DOI: [10.55344/andfhksz.2201007](https://doi.org/10.55344/andfhksz.2201007)

SZABÓ Ferenc †

Teilhard De Chardin: „Az Örök Női”

Absztrakt

A jezsuita tudós evolucionista világképébe, az Egyetemes Krisztus által vonzott „teremtő egyesülés” víziójába illeszti a testi szerelem „ kozmikus energiáját”, és innen kiindulva magyarázza a férfi és a nő „spirituális” szerelmét. Az egyre nagyobb szellemiség felé tartó világfejlődésben az Érosz Agapévá alakulhat a Szeretet-Isten vonzására, és ebben a személyesedő mindenségben döntő szerepe van az eszményi Örök Női, BEATRIX magasba emelő vonzásának. Teilhard szerint az „Anyag lelki hatalmának” csúcspontján ragyog fel a testi szerelem és a „Női” lelki hatalma. A jezsuita Teilhard e vízió távlatában értelmezi a szerzetesi tisztaság-fogadalom evangéliumi eszményét. Az Örök Női tökéletes eszménye Jézus Szűz-Anyja, az ISTENSZÜLŐ.

Kulcsszavak: szexualitás/szerelem, Anyag lelki hatalma, szublimálás, szerzetesi tisztaság, Beatrix, Örök Női, Szűz Szülője Istennek.

Teilhard de Chardin, *The Eternal Feminine*

Abstract

The Jesuit scholar inserts the “cosmic energy” of bodily love into the evolutionist worldview of the “creative union” attracted by the Universal Christ, and from there explains the “spiritual” love of man and woman. In the evolution of the world toward increasing spirituality, Eros can be transformed into an Agape to attract God of Love, and in this personalizing universe, the elevating attraction of the ideal “Eternal Feminine”, BEATRICE, plays a crucial role. According to Teilhard, at the climax of the “spiritual power of matter” shines the bodily love and the spiritual power of the “Female”. In the perspective of this vision, the Jesuit Teilhard interprets the gospel ideal of the monastic vow of Chastity. The perfect ideal of the “Eternal Feminine” is Virgin Mother of Jesus, GOD-BEARER.

Keywords: sexuality/love, spiritual power of matter, subliming, vow of Chastity, Beatrice, Eternal Feminine, Virgin Mother of Jesus, God-bearer.

1. BEVEZETÉS

Pierre Teilhard de Chardin (1881–1955) jezsuita tudós Krisztus-központú világszemlélete az első világháború alatt bontakozott ki.¹ Ebben az átfogó vízióban kell elhelyeznünk a szexualitás/szerelem kozmikus szerepéről vallott felfogását és az „Örök női”-ről írt poémáját, amely Beatricétől a Szűz-Anyáig szárnyal. Tanulmányomban jórészt Henri de Lubac jezsuita teológus, Teilhard de Chardin rendtársa és barátja elemzéseit követem, aki aprólékosan leírta *Az Örök női* születésének körülményeit.² Ez az esszé is a „háború alatti írások” gyűjteményébe tartozik: a fiatal jezsuita első intuícióinak költői megfogalmazásához, amelyeket később – főleg természettudományos és filozófiai szempontokból – szakszerűbben kidolgoz.

2. A SZERELEM A LEGEGYETEMESEBB KOZMIKUS ENERGIA

A jezsuita tudós (paleontológus) világmindenség kozmikus fejlődésében alapvető szerepet tulajdonított a *szexualitásnak/szerelemnek*. Az 1931-es *A Föld szelleme* című esszéjében ezt írta:

„A szerelem (*amour*) a legeggyetemesebb, legfélelmetesebb, legtitokzatosabb kozmikus energia. Sok évszázados tapogatódzás során külsőleg gátak közé fogták, és mederbe szorították a társadalmi intézmények. Felhasználva ezt a helyzetet, a moralisták igyekeztek megszabályozni. (...) A szerelem óriási, mindenütt jelen van és sosem törte meg semmi. Úgy látszik, hogy az emberek fölthagytak azzal az igyekezettel, hogy megértsék, és a kezükbe vegyék ennek a vad erőnek irányítását. (...) A lelki Evolúció szempontjából, amelyet vezérlő elvként fogadtunk el, talán megnevezhetjük a Szerelem ilyen különös energiáját, s meg is határozhatjuk értékét. Hátha a *Szerelem-energia* igazában egészen egyszerűen az a vonzás, amelyet a Világeggyetem alakuló Központja gyakorol minden egyes tudatos elemre? Annak a nagy Egységnek hívó szava ez, amelynek megvalósulása az egyetlen most folyó feladat a Természetben?”³

¹ Teilhard de Chardinról lásd (Szabó, 2004, 495–521.; Szabó, 2014, V. fejezet; de Lubac, 1968; de Chardin, 1961 [1914–1919 közötti levelek unokanővéréhez, Marguerite-hez] és de Chardin, 1965 [1916–1919 közötti esszék] – *A kozmikus élet* 1916; – *A misztikus milió*, 1917; – *A teremtő egyesülés*, 1917, – *A pap*, 1918).

² De Lubac 1968. A poéma fordítását kis módosításokkal, Rezek Romántól veszem (Golen Károly válogatása, szerkesztése: *Út az Ómega felé*. Szent István Társulat, Budapest, 1980. [Chardin 1980]. A *kiemelések* – kevés kivétellel – tőlem vannak. A szövegben kerek zárójelben adom meg az oldalszámokat.

³ (Chardin, 1980: 260). Tehát, mint jeleztem, a következőkben Teilhard szövegeit idézem Rezek Román fordításaiból. Megtartom Teilhard szokását: a magyar helyesírástól eltérően nagy kezdőbetűvel ír bizonyos kulcsfogalmakat.

3. A TISZTASÁG FEJLŐDÉSE

Teilhard pár évvel később, 1934-ben Pekingben, *A tisztaság fejlődése* című hosszú esszéjében (559–571) bírálja a korábbi szigorú (janzenista) keresztény erkölcsi felfogást a szexualitásról: ez a szemlélet az anyag/test helytelen felfogásából következett: „ami szexuális, az bűnös.” Valójában az igazi kereszténység sohasem ítélte el az Anyagot. Teilhard itt megvilágítja az „Anyag lelki hatalmát”, és ennek távlatában értelmezi a tisztaságot, amely „a szív kérdése”. „Az Anyag lelki hatalmának csúcspontján felragyogott a testnek és a nőnek lelki hatalma.” (560–564) Ezután a Megtestesülés⁴ és az Eucharisztia misztériumáról elmélkedve kijelenti: e hitünkkel tökéletes összhangban van „a túlszárnyalással megvalósuló elszakadás”.

A fiatal jezsuita gondolkodó – bár tudatában van a szerelmi szenvedély romboló erejének – a nő tárgyá fokozásának, vagy ellenkezőleg, bálványozásának (566), miután kifejtette a szerelem perszonalista szemléletét, leszögezi:

Amikor egy férfi a szívét egy nőre központosítja, akkor ez a tény még nem *szükségképpen* jelenti azt, hogy érzelmileg „semlegessé” válik Isten iránt. A női csillagon át az isteni Nap (éppen mert *mélységesebb*) még látható, ragyoghat, sőt még élénkebb fényel, ugyanazon a síkon és ezen a síkon túl is. (567)

Ezután a *szüzesség értékéről*, a szublimáláshoz szükséges önmegtagadásról, illetve a káros elfojtásról, a házasságban a gyermeknemzés és a „spirituális szerelem” viszonyáról eszmélődik, kifejtve a veszélyeket, morális ellenvetéseket. (568–569)

Az egyetemes összpontosuló fejlődésbe ágyazott új hipotézisét így fogalmazza meg:

„Azon a ponton, ahová jelenlegi Világunkban elérkezett az Élet, az emberi monádok lelki alakító egységesítését két, ugyanegy természetű, de különböző értékekkel rendelkező vonzás uralja: *a Férfi és a Nő kölcsönös szerelme és az Istenszeretet*. Mindkét elemet egyszerre, *egymással társulva* serkentik a szenvedélyes erők és a misztikus erők, hogy mindegyik elemi szeretet az egységben érje el teljességét. A férfinak egyszerre kell elérnie emberi egységét a Nőiben – és kozmikus egységét az Isteniben. Mindez lényegében ugyanaz az összpontosító energia, ugyanaz a szerelem. De a két erő azonnal mégsem esik egybe (mégsem működik összhangban). Hogyan kell őket kombinálnunk, hogy olyan eredőt kapjunk, amely a maximális fokra emeli a spirituális ‘teljesítményt’? – Igazában ez a tisztaság által felvetett kérdés.” (569)

⁴ Tertullianus egyházatya híres mondása: „Caro: cardo salutis” = A test az üdvösség sarkpontja.

TEILHARD a következőképpen gondolja el a *Tisztaság fejlődését*:

„Elvileg lehetséges a szerelemnek ilyen átalakítása. Megvalósításához az szükséges, hogy a személyes isteni Központ hívását elég erősen megérezzük, hogy uralkodni tudjunk a felett a természetes vonzás felett, amely azt akarná, hogy idő előtt egymásra boruljanak az emberi monádokból átalakuló párok. Nem is rejtem el, hogy gyakorlati téren oly nagyra mutatkozik az ilyen próbálkozás veszélye, hogy tíz ember közül kilenc naivságnak vagy őrültségnek tartja. Mert hát egyetemes és döntő tapasztalat nemde azt mondja, hogy mindig sárban végződnek a lelki szerelmek? *Az Ember arra van teremtve, hogy a földön járjon. Ugyan ki gondolt volna arra is, hogy repülni fog...*” (570–571)

4. „AZ ÖRÖK NŐI”

Az *Örök Női* című írás is a *Háború alatti írások* gyűjteményébe tartozik. A fiatal jezsuita 1918 tavaszán írta meg *Az Örök női*⁵ című költeményét, mintegy összefoglalva és kiegészítve korábbi eszmélődéseit. *Beatrixnek* = *Beatricének* (az „Örök női” szimbólumának) és a *Szűz-Anyának*, az öröktől fogva elrendelt (Péld 8,22) Istenanyának, a Termékeny Szüzesség Eszményképeként ajánlja esszéjét.

A jezsuita tudós evolucionista világképébe, a „*teremtő egyesülés*” víziójába illeszti a testi szerelem „*kozmosz energiáját*”, és innen kiindulva magyarázza a férfi és a nő „*spirituális*” szerelmét, illetve a papi/szerzetesi életre hivatottak esetében *e szerelem szublimálását*.

Teilhard maga is megtapasztalta a szerelmet. Íme erre egy költői utalás:

„Egy tiszta hang hatolt át a csenden; áttetsző szín ragyogott a kristályban; ragyogás szállt felém annak szeméből, akit szeretek... Három kicsi és rövid dolog: egy ének, egy sugár, egy tekintet. Azt hittem először, hogy ezeket megtarthatom magamban, hogy ott maradnak. De e helyett ezek magukkal ragadtak és elvittek engem...”

⁵ *L'Éternel féminin* in *Oeuvres 12* (du Chardin, 1980: 113kk.).

H. de Lubac diszkrétan megjegyzi rendtársáról és barátjáról, hogy itt *konkrét személyekre történik utalás*.⁶

A megszemélyesített „Örök Nő” szól:

„A valódi termékenység a Szellem születésére társít létezőket. Hogy Nő maradjak abban az új szférában, amelybe a Teremtés emelt, új formákat kellett öltennem, de itt sem változott meg természetem. Mert amíg csalóka arcom most is az Anyag felé kábít kéjenceket, Valódi Lényem égig emelve vonz: a Keresztény és az Isten között lebeg. Most is csábítok – de a fény felé. Vonzok mindig, de már a szabadságba. Én ezentúl a Szüzesség vagyok.

A Szűz még asszony és anya is: íme az új idők jele. A pogányok az Akropoliszon ezt kiáltják az Evangéliumra: torzzá tetted a világot! – és siratják a Szépség halálát. – Ez Isten-gyalázás. Mert Krisztus szava nem szakításra és elválásra hív: mintha Isten választottjai sutba dobhatnák a Test örvényét és összetörhetnék a kötelékeket, melyek fajuk sorához kötik őket, s kiszöknének a kozmikus árból, amelybe születtek. Aki jól érti Jézus hívó szavát, annak nem kell kidobnia szívéből a szerelmet. Sőt – éppen ellenkezőleg – teljes emberré kell lennie.

Jövendő korok hervadhatatlan Szépsége vagyok én – a Női eszmény. S így minél inkább Nő leszek, annál anyagtalánabb és égiebb lesz az arcom. A Lélek bennem akarja szublimálni Testét – a lelket meg a Kegyelem igyekszik isteníteni. ⟨...⟩ Végül pedig bennem történt meg a találkozás, amelyben Krisztus születése és teljessége érik hosszú századok során. Én vagyok az Egyház, Jézus Arája. Szűz Mária vagyok én, minden embernek Anyja.”

Teilhard szerint a szerelem fejlődése addig tart, ameddig a Világ; ez az evolúció főleg keresztény hatásra valósul meg, amely még nem hozta meg gyümölcsét. Az eszmei célpont: a szerelem teljes lelkivé alakulása, s tárgyának teljes egységesítése. Az *eszményi szerelem* a Szűzé – s az Egyházé is, amelynek Szűz Mária a mintaképe a keresztény hagyományban: ilyen szerelem hozta Istent erre a Földre; a Mária Fiatja a Megtestesüléskor.⁷

⁶ Vö. (Boudignon, 2008: 71–75.) – 1950-ben Teilhard *Az Anyag Szíve* című önéletrajzi írása záradékában lerója háláját a „női” iránt, ama nők iránt, „akiknek melegsége és bája cseppenként átszivárgott legkedvesebb eszméi vérkeringésébe”. Az *Út az Ómega felé* című budapesti antológiában, Rezek fordításában: (du Chardin, 1980: 647–648).

⁷ Máriának és az Egyháznak ezt a misztikus kapcsolatát többször megénekelte Paul Claudel, akinek meglátását Lubac párhuzamba állítja Teilhard-éval.

A *Tisztaság fejlődéséről*, illetve a testi szerelemről és annak spirituálissá (lelkivé) szublimálásáról eszmélődve Teilhard eljut az *Örök női*hez. Ennek Dante Beatricéje a szimbóluma; de hivatkozik Goethe *Faustjára* is: „Mindaz, mi elmúlik, / csak földi jelkép; / a fogyatékos itt / tökéletes szép; / a mondhatatlan is / alakra lel; / az *Örök Női visz / magasba fel.*”⁸

Végül a keresztény hitben a legfőbb eszményt, a *Szűz-Anyát* magasztalja.

Teilhard *Az Örök Női* című költeményét, a szerelem szublimálására vonatkozó meglátásait egyesek túl konkrétnek, mások viszont, többen túlságosan idealizálónak tarthatják, főleg ami a jövő korok látomását illeti. H. de Lubac megjegyzi: Az esszé *mariológiája* nem kötelező a katolikus hívőnek, de nincs ellentétben a katolikus teológiával.⁹

5. „NŐI SZEMEK SUGÁRZATÁBAN”

Teilhard de Chardin élete vége felé, 1950-ben írt, lelki fejlődését összefoglaló esszéje (*Az Anyag Szíve*) Záradékában ezt a kijelentést tette:

„Amikor elhagytam a régi családi és vallási formulákat, és kezdtem megtalálni s kialakítani magamat, *minden csak női szem sugárzatában és befolyására bontakozott ki bennem.* Persze, ne várjanak itt tőlem mást, mint csak a férfi általános vallomását: lelkem mélyéről majdnem imáandó érzelem száll azok felé a nők felé, akiknek meleg szíve és bája cseppenként ivódott legkedvesebb gondolataim velejébe. <...> A tényekkel érintkezve fokozatosan született meg bennem *két meggyőződés.* Róluk szeretnék tanúskodni, koromhoz illő józan nyugalommal és elfogulatlanul.

Először is jómagam vitathatatlanul hiszem azt (elvileg és gyakorlatilag is), hogy a férfi – még ha igen-igen átadja is magát egy eszme vagy az Isten szolgálatának – csak akkor juthat lelki érettségre és teljességre, ha valami ‘szentimentális’ hatás éri. Ez a ‘szentimentális’ hatás szenzibilizálja (érzékennyé teszi), érzelmileg járja át értelmét és legalább kezdetben felszítja szerető-képessége erőit. *Mint ahogy lehetetlen élni fény, oxigén vagy vitamin nélkül, ugyanúgy a férfi – egyetlen férfi sem mellőzheti a Nőit. Ez napról napra nyilvánvalóbb tény.* (Kiemelés tőlem – Sz. F.)

⁸ Vö. (Hajnády 2002: 252.) Hajnády szerint Goethe és Szolovjov – „kabalisztikus és gnosztikus tradíciókat követve – Sophiát az örök nőiség és az egyetemes szeretet attribútumaival is felruházták”.

⁹ Henri de Lubac az *örök női* genezisést és jelentését elemezve (de Lubac, 1968: 57–60.) megmutatja, hogy bizonyos kapcsolat van Teilhard és Szolovjov eszmevilága között. Szolovjov (miként Florenszkij, Bulgakov) kozmikus *Sophia*-tanával emlékeztet Teilhard-ra. Vö. még Hajnády idézett művét.

A második meggyőződés pedig ez: bár a nemek beteljesítő találkozása az emberi pszichében alapvetően fontos és szervező erejű, jelenleg mégsem bizonyítja semmi (sőt éppen ellenkezőleg!), hogy világos képünk volna arról, miként működik ez a mindent megalapozó kiegészülés, és melyek legfőbb formái. – A szociális szempontból állandóan a gyermeknemzésre szánt házasság és a teológiai elszakadásként felfogott vallási tökéletesség között még hiányzik számunkra egy *harmadik út*. Nem azt mondom, hogy ez a harmadik megoldás a kettő között *középső* (közbeeső), hanem *felsőbbrendű*.¹⁰ (Kiemelés tőlem – Sz. F.) Ez hiányzik nekünk: ezt követeli az a forradalmi változás, amelyet legutóbb robbantott ki gondolkodásunkban éppen a »szellem« fogalmának átalakulása. A »Szellem« nem »anyagtalanságot«, anyagtól elszakítotttságot jelent, hanem szintézist. *Materia matrix*: az anyag a szellem anyaméhe. A nemek kölcsönös vonzódásában még alva rejlő és kifürkészhetetlen erőktől nem durva szakítással kell elfutnunk, hanem *magasabb fokra emelve* (szublimálva) kell őket meghódítanunk. Egyre határozottabban meg vagyok győződve, hogy itt rejlik a Tisztaság titkos lényege és a jövőben rá váró nagyszerű szerepe...”¹¹

Teilhard itt a házassági szerelem korabeli felfogására utal: Az ágostoni felfogást rögzítő katolikus erkölcsi tanításra, amely szerint a házassági szerződés elsődleges célja a gyermeknemzés, másodlagos a szerelem. (Lásd XI. *Pius Casti connubii* k. körlevelét.) Azóta az új perszonalista morálteológia és a zsinati tanítás (*Gaudium et spes*, 48–50) újraértékelte a *házassági szerelem*et, amelynek természetes gyümölcse a gyermekáldás.¹² De Teilhard túlhalad ezen az első fokon, amikor magára és a hasonló szerzetesi életre (szüzességi fogadalommal elkötelezett) személyekre gondol. A felsőfokú eszményt megcélzóknak az önerőből lehetetlen feladatot jelöli meg: *a repülést, hogy a Központ (a feltámadt Krisztus) vonzása (kegyelme) segítségével szárnyaljanak a végső cél felé.*

A fiatal jezsuita szerzetesnek nehéz lelki küzdelemben sikerült helyesen *szublimálnia a kozmikus energiát, a szerelmi szenvedélyt*. Később az Úrnak megköszönte, hogy az önző és valójában szétválasztó egyesülés helyett a másoknak megnyíló szeretethez jutott el. Mert az anyag, a kizárólag testi (szexuális) kapcsolat igazában nem egyesít, a gyönyör rabja csak birtokolja a másikat; az igazi egyesülést csak a spirituális szerelem/szeretet valósítja meg, amely *úgy egyesít, hogy differenciálja a személyeket*. De – hangsúlyozza Teilhard – ez sohasem szakad el az anyagtól, a testi kontaktustól. Itt óvatosságra van szükség, és ez csak úgy hatékony, ha az érzékiségnél erősebb tűz éget.

¹⁰ Fontos ez a megkülönböztetés, mert a hatvanas évek vége felé, az ún. szexuális forradalom idején, még nyugat-európai fiatal papok és szerzetesek is félremagyarázták a „harmadik utat”.

¹¹ (Chardin 1980: 647–648.)

¹² Vö. (Szabó, 2015: I. rész.)

Teilhard-tól megtanulhatjuk:

„Nem elfojtani – szítani kell a szerelmet!”

Ha a szeretet tüze élénkebben lobog
megemésztí a szennyet és a salakot
és szíved egyre tisztább lánggal ég
bár mindig az érosz táplálja tüzét!

Ez a tűz tisztít de sebesre éget
a fájdalomtól születik új éned
a kéjt és kint egyszerre megéled
Elveszítéd s megtalálod magad:
a tiszta szeretetből új élet fakad
a földtől az égig szökell lángod
s a boldogságot végre megtalálod!

Fehér izzású földi-égi szerelmem
Alakíts át – teremts újjá engem!

FELHASZNÁLT IRODALOM

du Chardin, Teilhard (1980): *Út az Ómega felé.* (Ford. P. Rezek Román.) Szent István Társulat, Budapest.

du Chardin, Teilhard (1961): *Genèse d'une pensée.* Grasset_ Paris.

du Chardin, Teilhard (1965): *Écrits du temps de la guerre.* Grasset, Paris.

Hajnády Zoltán (2002): *Sophia és Logosz.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

de Lubac, Henri (1968): *L'Éternel Féminin. Étude sur un texte de père Teilhard du Cardin.* Aubier, Paris.

Szabó Ferenc SJ (2004): *Keresztény gondolkodók a XX. században.* Agapé, Szeged–Budapest.

Szabó Ferenc SJ (2014): „Krisztus fénye”. *Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe.* JTMR, Budapest.

Szabó Ferenc SJ (2015): *Házasság és család Krisztus fényében.* Jezsuita Kiadó, Budapest.

Boudignon, Patrice (2008): *Pierre Teilhard de Chardin. Sa vie, son œuvre, sa réflexion.* Cerf, Paris.